

PROBLEMI IN DISKUSIJA

EVANGELIČANSKE ALI KALVINSKE ŠOLE V PREKMURJU V LETIH 1595—1612?

Pod tem naslovom je Miroslav Kokolj priobčil v Zgodovinskem časopisu 34 — 1980, str. 461—466 kritiko mojega sestavka Jezuitski misijoni v krajini med Muro in Rabo v času katoliške obnove (1609—1730), ki je izšel v časopisu Acta Ecclesiastica Sloveniae 1, Ljubljana 1979, str. 137—169.

Tu želim Kokolju le na kratko odgovoriti, ker je med tem izšel v tretjem zvezku imenovanih Act (Ljubljana 1981) moj obširen sestavek: Gradivo za zgodovino kalvinizma in luteranstva na ozemlju belmurskega in beksinskega arhidiakonata (str. 81—170) in stvari, katerim Kokolj ugovarja, postavlja na trdno zgodovinsko podlago.

Se zmeraj je zelo resnična ugotovitev Franca Šebjaniča iz leta 1971, da »protestantsko gibanje panonskih Slovencev... ni še dovolj raziskano«. Med vzroki navaja »pomanjkanje, odtujenost in raztresenost zanesljivih virov...«, ki se jim pridružujejo včasih namerno in včasih znanstveno pomanjkljivo ali napačno fundirane ocene in registracije.¹

Od leta 1896, ko je izšla Dervaričeva razprava Zgodovina Dolnje Lendave,² je nastalo mnogo teh napak pri obravnavanju luteranstva in kalvinstva med Muro in Rabo in so se nato prevzemale od desetletja do desetletja, precej do današnjih dni ter obenem nastajale nove. Vse to se tudi obilno zrcali iz te Kokoljeve ocene.

Preglejmo te napačne Kokoljeve trditve.

Kokolj ne more verjeti, da so — razen na Pertoči in na Gornjem Seniku — v letih 1595—1612 pastirovali le kalvinski pastori in ne luteranski. Sklicuje se na madžarskega zgodovinarja Sándorja Payra, ko pravi: »Iz seznama davkoplačevalcev v letih 1599 in 1601 je razvidno, da so plačevali letni davek evangeličanski duhovniki pri cerkvah v Murski Soboti, Gornji Lendavi, na Tišini, v Martjancih, Selu, pri Sv. Trojici, pri Sv. Juriju, kjer je bil tudi kalvinski duhovnik«.

To ni bil običajni davek, ampak vojni davek, ki je bil uveden za časa petnajstletne turške vojne (1593—1608).³ Seznam, koliko so razni concionatores plačali tega davka, je prvi priobčil Etele Thury leta 1908.⁴ Za južni del železne in zalske županije je natisnjen tudi v Acta Ecclesiastica Sloveniae 3, str. 125—127. Kdo so bili ti concionatores? Katoliški duhovniki niso bili, ker jih seznam naziva »pridigarji«. Payr jih ima v svoji Zgodovini Evangeličanske škofije v Prekdonavju leta 1924 za evangeličanske duhovnike.⁵ Torej bi bili duhovniki v zgoraj navedenih prekmurskih župnijah leta 1599 in 1601 evangeličanski duhovniki.

Ali je Payr prav ravnal? Ne, ni. Ko so se leta 1595 protestanti v Prekdonavju razdelili v dve ločeni in samostojni cerkveni občestvi, so od leta 1596 morali evangeličanski duhovniki obvezno podpisovati tako zvano Formulo concordiae (F. C.). Ta je leta 1598 izšla v tisku. Natisnil jo je Manlius, naš Janez Mandelc v Kereszturu. Na koncu knjige beremo: Sequitur nomina eorum, qui Libro Concordiae in eodemque contentae huic epitome praemissa solenni juramenta anno 1596 subscripserunt. Teh evangeličanskih duhovnikov podpisnikov je 78.⁶ Knjigo je s primernim predgovorom in s podpisniki leta 1908⁹ ponatisnil Andre Masznik v Bratislavi.⁷ To F. C. so evangeličanski duhovniki podpisovali od leta 1596 do leta 1673 in je v njej 663 podpisnikov. V začetku je med podpisniki tudi nekaj učiteljev. Ta rokopis z dopolnili in prepisi Daniela Hajnóczyja (1690—1747) in Jurija Hrabowszkyja (1762—1825) je leta 1910 priobčil Payr.⁸

¹ Šebjanič Franc, Protestantsko gibanje panonskih Slovencev od 16. do konca 18. stoletja. Časopis za zgodovino in narodopisje 7. (XLII.) Maribor 1971, 159. Predavanje na kulturnozgodovinskem simpoziju julija 1971 v Modineh (Mogersdorf) na Gradiščanskem.

² Egyházaskönyvi Dervarics Kálmán, Alsó-Lendva története. Zalavármegyei évkönyv a millenniumra. Szerkesztették Halis Istvan és Hoffmann Mór. Nagykanizsa 1890, 203—223.

³ Acásdi Ignác, A magyar adózó története 1598—1604-ben. Budapest 1906. — Hóman Bálint és Szekfű Gyula, Magyar történet. III. kötet. Irtá Szekfű Gyula. Budapest 1935, 348—352.

⁴ Thury Etele, Magyar protestáns egyháztörténelmi adattár. VII. évfolyam. Budapest 1908, 104—107.

⁵ Payr Sándor, A dunántúli evangélikus egyházkerület története. I. kötet. Sopron 1924, 255—272. — Navajam: Payr 1924.

⁶ Svmmaia azoknak az articulosoknak, kikrevel vetekeodesek Augustana Confessioban valo tanettek között... magyarasztattanak. Kereszturat 1598 Manlius.

⁷ Masznik Andre, Egyesség könyve 1598. Az ág. evang. ker. egyház emlékei I. Pozsony 1908. Imena podpisnikov iz te knjige je priobčil tudi Etele Thury v: A dunántúli ref. egyházkerület története. I. kötet. Pápa 1908, 90.

⁸ Payr Sándor, Egyháztörténeti emlékek. Forrásgyűjtemény a dunántúli ág. hitv. evang. egyházkerület történetéhez. I. kötet. Sopron 1910, 53—99. — Navajam: Payr 1910.

Ko imamo na razpolago na eni strani seznam župnij z njihovimi concionatoresi, ki so plačali vojni davek leta 1599 in 1601 in na drugi strani podpisnike F. C., moremo na podlagi teh dveh neoporečnih virov z gotovostjo ugotoviti, kakšne vere je bil concionator v posamezni župniji, in sicer ne le v Prekmurju, ampak tudi v ostalih predelih Prekdonavja: če je pridigar kakšne župnije do leta 1599 in 1601 podpisal F. C., je pridigar bil evangeličan; če ne, je bil kalvinec. Če pregledamo podpisnike F. C., moremo ugotoviti, da noben concionator prekmurskih župnij, ki je leta 1599 in 1601 plačal vojni davek, ni podpisal F. C.; še več, do smrti kalvinskega škofa Štefana Beytheja 3. maja 1612 ne najdemo med podpisniki F. C. nobenega duhovnika iz Prekmurja. To zgovorno pričuje, na čigavi strani so po letu 1595 bili zemljiški gospodje v južnem delu železne in zalske županije: Franc Batthyány (1573—1625), Tomaž Széchy (1555—1618), Kristof Bánffy (1577—1644) in Jurij Zrinski (1549—1603). Niso se pridružili Francu Nádasdyju (1555—1604), ki je bil goreč zaščitnik evangeličanov ter velik nasprotnik kalvincev. Ostali so zvesti kalvinskemu škofu Štefanu Beytheju, ki je imel svoj sedež v Németújváru (Güssing) pri Francu Batthyányu. Zemljiški gospodje so pa odločali, kakšne vere naj bodo dušni pastirji v župnijah na njihovem ozemlju.

Vidimo, da je Payr storil hudo napako. Poglavlja, v katerih Payr obravnava evangeličanske župnije na posesti Széchyjev in Batthyányev,⁹ Bánffyjev¹⁰ in Zrinskih,¹¹ je v prevodu objavil leta 1935 Dúševni list.¹² Od takrat naprej so se te Payrjeve napake globoko ukoreninile v zgodovinopisju protestantizma v Prekmurju in vidimo, da jih Kokolj v ZČ — še leta 1980 vneta brani. Zato se je večkrat tako težko zanesti na sestavke o prekmurski zgodovini, če ni obenem navedena niti literatura, kaj šele prvotni viri.

Prekmurske župnije, katerih pridigarji so v letih 1599 in 1601 plačali vojni davek, so torej bile od leta 1595 do 1612 kalvinske, zato v tem času niso na ozemlju teh župnij »vzporedno delovale tudi evangeličanske verske občine«, kot Kokolj zmotno trdi. Zato v tem času v teh župnijah tudi šole niso bile evangeličanske; posebno pa pri Sv. Juriju, sedežu kalvinskega dekanata, ni bilo v tem času in še do konca leta 1623 ali začetka 1624 nobenega evangeličanskega duhovnika ali evangeličanske šole, kot po Payru zmotno trdi Kokolj.

Sele po 19. juniju 1612, ko je bil Štefan Pathay v Körmendu izvoljen za kalvinskega škofa v Prekdonavju ter nato kmalu — poleti 1612 — izvoljen Štefan Klasekovič (Klaszekovics) za evangeličanskega škofa v isti pokrajini, so začele na posesti Széchyjev in Batthyányev v gornjem Prekmurju župnije polagoma dobivati evangeličanske pridigarje: že leta 1612 je podpisal F. C. Ivan Szalaszegi, do tedaj kalvinski duhovnik v Soboti. Leta 1616 so bili na sinodi v Csepregu ordinirani: Ivan Terboč (Terbocs) za Gornjo Lendavo, Ambrož Brehoczi za Sobotu in Mihael Alodiator za Tišino. Sele 3. junija 1625 je bil nato za Nedelo (Gornji Petrovci) ordiniran Farkas Kanisay. Toda od leta 1614 do 1618 je bil grajski duhovnik Tomaža Széchyja kalvinec Štefan Szilágy.

Zato je napačna Kokoljeva trditev (in pred njim še marsikoga), da je kalvinizem na tem ozemlju »dosegel višek v letih 1612—1618«. Ta je bil od leta 1595 do 1612 in še tudi nato je bil kalvinizem zelo zasidran do konca samostojnega kalvinskega dekanata pri Sv. Juriju. Znatnejša sprememba se je dogodila šele leta 1627 z evangeličansko vizitacijo v teh župnijah.¹³

Spet nova in čisto svojevrstna v prekmurskem zgodovinopisju je pa sledeča Kololjeva napaka: »Trditev, da so vodili evangeličane v Prekdonavju v letih 1595—1612, in tako seveda tudi v Prekmurju le dekani, kalvinci pa so imeli škofa, še ne dokazuje, da so bili **verniki** med Muro in Rabo tačas kalvinci in ne evangeličani«. Kaj takšnega nisem nikoli trdil in je Kokolj s to svojo ugotovitvijo napravil zmoten skok iz enega območja v drugega. Ko je govor o tem, kakšni so bili **pridigarji** v posameznih župnijah, ali kalvinske ali evangeličanske vere, in ugotoviš, da so od tega leta bili npr. kalvinski duhovniki, od tistega leta pa evangeličanski duhovniki dušni pastirji v posameznih župnijah, s tem nikakor ni povedano, da so obenem tudi **verniki** istočasno postali pristaši pastorjeve vere.

Zanimiva je tu Kokoljeva nedoslednost. Na eni strani prav ve, da so župljani župnij v dolnjem Prekmurju, katere so v drugi polovici 17. stoletja zopet dobile katoliške župnike, še dalj časa v večjem ali manjšem številu ostali evangeličani. Čudno pa je, da na to pozabi, ko obravnava čas, v katerem so župnije v gornjem Prekmurju postale evangeličanske. K temu, da se je gornjelendavski zemljiški gospod evangeličan Tomaž Széchy leta 1592 poročil s kalvinko Katarino Batthyány in postal kalvinec, pri-

⁹ Payr 1924, 265—272.

¹⁰ Payr 1924, 402—411.

¹¹ Payr 1924, 411—434.

¹² Jts, Reformácia v Prekmurji i Medimurji. Dúševni list XIII/1934—1935. Murska Sobotna.

¹³ Payr 1910, 102—128.

stavlja Kokolj: »Vendar že dejstvo, da je bil najprej evangeličan, pove, da so njegovi podložniki pred letom omenjene poroke bili evangeličani in ne kalvinci... Ostaja le še vprašanje, ali so se Széchyjevi podložniki na njegov ukaz tako naglo oklenili kalvinske vere... in, ali je večina Széchyjevih podložnikov sploh zapustila evangeličansko vero«. — Tukaj je Kokolj nekaj važnega spregledal. V zvezi s Kazójevo vizitacijo v gornjem Prekmurju leta 1698 sta že leta 1915 Josip Gruden¹⁴ in 1937 Ivan Zelko¹⁵ ugotovila, da je katoliška cerkvena uprava gyórske škofije v gornjem Prekmurju trajala do okoli leta 1590. Župnije so še imele katoliške župnike in verniki so bili katoličani. Na začetku devetdesetih let 16. stoletja je evangeličan Tomaž Széchy mogel nastavljeni evangeličanske duhovnike na ozemlju svoje posesti in od leta 1595 kalvinske duhovnike. Verniki so pa še desetletja ostali katoličani, podobno kot v Medmurju na posesti Zrinskih, kjer je leta 1577 kot prva župnija postala luteranska župnija v Podturnu (Turnišče). Sledile so druge župnije, katere so vodili najprej luteranski pastorstvi, od leta 1595 kalvinski in od leta 1612 so jih zopet prevzemali luteranski duhovniki.

Ko se je namreč Jurij Zrinski, od leta 1622 do 1626 hrvatski ban, spreobrnil in je bil slovesno sprejet v katoliško cerkev dne 3. aprila 1623 v cerkvi sv. Helene pri Cakovcu, je s svoje posesti odpuštil evangeličanske pridigarje. Ti so se pri palatinu Stanislavu Thurzóju pritožili, da jim je krivično odvzel »posestva, pristave in vinograde«. Ban je palatinu odgovoril 16. julija 1623. Važne stavke iz tega pisma je priobčil univ. profesor v Budimpešti dr. Gyula Szekfű v Zgodovini Madžarov leta 1929 in se glasio: »Ce moji katoliški podložniki gospodov predikantov ne trpijo in jim nočejo niti služiti, niti plačevati, se čudim, zakaj se hočejo po vsej sili vrniti, in zakaj si prizadevajo s silo imeti v posesti tiste cerkve, ki so na meni odmerjenem delu... Naj pridigajo tam, kjer jih verniki sprejemajo, svojim podložnikom pa sem našel dušne pastirje in podložniki so z njimi zadovoljni. Ne želijo pa si, da bi jih poučevali drugoverci.«¹⁶ V istem pismu hrvatski ban pravi: »Namesto njih (predikantov) sem dal nastaviti duhovnike svoje vere, ker so tudi uboge občine (vasi), ki spadajo k tem cerkvam in ki jih vzdržujejo, vse katoliške vere. Zato so me nenehno prosile, naj jim dam duhovnike njihove vere, se pravi papinske (katoliške) duhovnike.«¹⁷

Zelo značilno. Še po treh in celo štirih desetletjih pastirovanja evangeličanskih in kalvinskih duhovnikov v Medmurju so verniki ostali zvesti katoliški veri. Podobno je bilo tudi v slovenskih župnijah v Prekmurju. Dokaz za to so romanja Prekmurcev na Ptujsko goro, kjer so od leta 1615 pastirovali jezuiti. V naslednjih desetletjih niso semkaj romali le katoličani iz Prekmurja, ampak so se jim pridružili tudi evangeličani in kalvinci. Med ptujskogorskimi čudežnimi ozdravljenji in uslišanji se sredi 17. stoletja omenjata dve iz Lendave, med njimi hipno ozdravljenje evangeličana Mikloša Fegetša leta 1638. Slika tega ozdravljenca je med osmimi na bakrorezu iz leta 1660. Ze poldrugo leto težko bolan se je Fegetš priporočil Materi božji na Ptujski gori, bil je uslišan in je postal katoličan. O vsem tem podrobneje poročajo: leta 1914 dr. Avguštín Stegenšek,¹⁸ leta 1926 brata Mirko in Ivan Kaukler¹⁹ ter leta 1940 in 1966 dr. France Stele.²⁰ Ta navada iz 17. stoletja se je ohranila pri evangeličanskih romarjih, ki so se pridružili katoliškimi romarjem v Prekmurju še med obema zadnjima vojnama.

Podložniki Tomaža Széchyja torej niso mogli postati evangeličani pred njegovo poroko leta 1592, saj so župnije na njegovem ozemlju bile še do okoli leta 1590 v katoliški cerkveni upravi.

V svoj prilog omenja Kokolj tudi izgnane evangeličanske duhovnike iz Avstrije, ki so konec 16. in na začetku 17. stoletja našli zatočišče v Prekmurju, posebno na Petanjcih. To vprašanje nameravam na podlagi prvotnih virov ter ustrezne literature obravnavati v AES na podoben način, kot sem o katoliški obnovi ter o luteranstvu in kalvinstvu v Prekmurju. Presenetljivo je namreč, koliko »napačno fundiranih trdi-

¹⁴ Gruden Josip, Zgodovina slovenskega naroda. 5. zvezek. Celovec 1915, 702.

¹⁵ Zelko Ivan, K zgodovini reformacije v Prekmurju. Časopis za zgodovino in narodopisje XXXII/1937, 113—114. — Isti, Protestantska cerkvena uprava v Prekmurju od konca XVI. stoletja do leta 1781. Bogoslovni vestnik XXX/1970, 223. — Isti, Zgodovinski pregled cerkvene uprave v Prekmurju. Zbornik ob 750-letnici mariborske škofije 1228—1978. Maribor 1978, 113.

¹⁶ Hóman Bálint és Szekfű Gyula, Magyar történet. IV. kötet. Irta Szekfű Gyula. Budapest 1935, 96—97.

¹⁷ Acta eccl. Sloveniae 3. Ljubljana 1981, 141.

¹⁸ Stegenšek Avguštín, Božja pot k Materi Božji na Črni gori. Spominske žrtice k petstoletnici. Dunaj 1914, 17, 19, 25—27. Med stranjo 22—23 je slika Killvanovega bakroreza iz leta 1660. Na sredi je Marija s plaščem, okrog pa osem slik čudežev. Na desni v sredini je slika, ki prikazuje čudežno ozdravljenje Fegetša iz Lendave. — Glej: Ivan Skafar, Jezuiti in krajina med Muro in Rabo. Stopinje 1979. Murska Sobota, 88—89.

¹⁹ Kaukler Mirko in Ivan, Romarska cerkev na Črni gori. Vtisi božjepotnika, vodnika po cerkvi in zgodovinski podatki. Ptuj 1926, 43—46.

²⁰ Stele France, Ptujška gora. Ljubljana 1940. — Druga izpopolnjena izdaja. Ljubljana 1966, 85—86, 132.

tev« ali potvorb je pri naših zgodovinarjih — tudi slovstvenih — tudi o tem vprašanju.

Tudi s spreobrnjenjem Krištofa Bánffyja se Kokolj ne more sprijazniti. Kaj vse navaja, da to ni bilo mogoče: spore Bánffyjev z zagrebškim kaptolom zaradi desetine, pritisk katoliškega vladarja in zagrebškega škofa itd. Ni bil Krištof Bánffy prvi, ki se je ob katoliški pridigi in razlagi o resnični navzočnosti Jezusa v sv. hostiji spreobrnil in tudi ne zadnji. Saj je to bilo eno osnovnih vprašanj, zaradi katerega so se protestanti in katoličani v 16. stoletju razšli ter tudi razšli evangeličani in kalvinci; tudi v Prekdonavju. Spreobrnjenje Krištofa Bánffyja je bila svobodna osebna odločitev ob spoznanju resnice.

Kokolj tudi pravi, da za Krištofa Bánffyja »ni jasnih dokazov, ali je bil v letih 1595—1608 kalvinec« in da »za obdobje po letu 1595 ni dokazano, da bi tam deloval kalvinski duhovnik ali učitelj, niti da bi obstajala kalvinska šola«. Dokaza sta kar dva. **Prvi:** če bi bil po razdelitvi protestantov v Prekdonavju leta 1595 v dve ločeni cerkveni občestvi — v luteransko in kalvinsko — Krištof Bánffy na strani Franca Nádasdyja, torej evangeličanov, bi poskrbel, da bi njegov grajski duhovnik in drugi duhovniki na njegovem ozemlju podpisali čim prej F. C. Takšnega podpisava med letom 1596 in 1608 ni, kar zgovorno priča, da je bil na strani kalvinskega škofa Štefana Beytheja. To je razumljivo, saj je njegov brat Franc Beythe bil do svoje smrti leta 1595 za katoliškim župnikom Gašparjem Dragačičem prvi protestantski župnik v Dolnji Lendavi in je v dušnem pastirstvu deloval bolj v prid kalvincev kot evangeličanov; škof Štefan Beythe pa je bil v letih 1559—1564 grajski učitelj in v letih 1565—1574 grajski duhovnik v Dolnji Lendavi. — **Drugi dokaz:** Ko so imeli jezuiti v letih 1609—1912 ljudske misijone v Dolnji Lendavi in v okolici, so spreobrnil, kot vsako leto sporočajo *Annuae Litterae*, leta 1609 — 210, leta 1610 — 614, leta 1611 — 300, leta 1612 pa 359 kalvincev in evangeličanov, skupaj 1492. **Odkod kalvinci?** Proti volji Krištofa Bánffyja, če bi ostal po letu 1595 na strani Franca Nádasdyja in evangeličanov, ne bi mogli njegovi podložniki postati kalvinci. Ti so sprejeli kalvinsko vero med leti 1595 in 1608 pod vplivom zemljiškega gospoda, ki je kot pristaš škofa Beytheja postal kalvinec.

Prehajam k sklepom, ki so na koncu Kokoljeve kritike. Na podlagi vsega doslej povedanega jasno sledi:

1. Ni res, da »slovensko jezikovno ozemlje med Muro in Rabo je okoli 1599 zanesljivo bilo zajeto v evangeličansko cerkveno organizacijo«. Od leta 1595 je, razen dveh župnij Pertoče in Gornjega Senika (kot je bilo že rečeno) to ozemlje zanesljivo imelo kalvinsko cerkveno organizacijo.

2. Tudi ni res, da bi »v letih 1595—1612« na tem ozemlju »vzporedno delovale tudi evangeličanske verske občine«, ampak so evangeličani začeli počasi dobivati posamezne župnije šele od leta 1612 dalje in zato kalvinske župnije niso »dosegle vrh svojega razmaha« šele »v letih 1612—1618«.

3. Krištof Bánffy je bil do leta 1595 evangeličan, nato je bil do spreobrnitve leta 1608 kalvinec.

4. Krištof Bánffy ni postal katoličan zaradi »pritiska« vladarja ali zagrebškega škofa, ampak iz svobodnega, notranjega in osebnega prepričanja. Tudi za vabilo jezuitov na misijone na njegovem ozemlju se je sam odločil in mu jih ni »pošiljal« zagrebški kaptol. Saj je najprej spoznal jezuite v Gradcu, ko je tam bil v evangeličanski šoli.

5. Šola v Dolnji Lendavi je bila do leta 1595 evangeličanska, do leta 1608 kalvinska in nato za Krištofa Bánffyja katoliška.

6. Od leta 1608 dalje je bil v Dolnji Lendavi katoliški župnik.

7. Po letu 1608 evangeličani niso več imeli v Dolnji Lendavi »tudi svojo šolo« in zato ni bilo potrebno »heretičnega učitelja izgnati in za stalno onemogočiti«.

Sicer je pa Kokolj glede trajanja evangeličanske šole v Dolnji Lendavi sam s seboj v protislovju. V svoji zgodovini prekmurskega šolstva najprej trdi: »Potemtakem je od 1544 do 1595 obstajala protestantska šola v Dolnji Lendavi.«²¹ Pri kronološkem pregledu pa pravi: »Dolnja Lendava — evangeličanska šola preneha vsaj 1624.«²²

Ob vsem tem je nujno potrebno čimprej spregovoriti o dveh stvareh, ki se pojavljata v prekmurskem zgodovinopisju, posebno pri obravnavanju luteranstva in kalvinstva v krajini med Muro in Rabo. Najprej o napakah, ki so včasih mogoče kar potvorbe. Stare se od desetletja do desetletja prenašajo naprej, obenem se nove dodajejo. Med temi je tudi Kokolj; nekatere stare je nekritično prevzel in nekaj tudi dodal. Tako npr. pravi: »13. oktobra 1636 je Mikloš Halec, pastor pri Sv. Trojici v Gornjih Petrovcih, podpisal v Csepregu Liber concordiae.«²³ Podpisal pa je 16. junija

²¹ Kokolj Miroslav - Horvat Bela, Prekmursko šolstvo od začetka reformacije do zloma nacizma. Murska Sobota 1977, 16.

²² Kokolj n. d., 552.

²³ Kokolj n. d., 34.

1637.²⁴ Iste knjige ni podpisal evangeličanski pastor 13. avgusta 1646 Jurij Perlaki,²⁵ ampak Jurij Beysz.²⁶ »Na sinodi (v Nemetgenscu 25. novembra 1655) je bil ordiniran István Nagy kot ev. pastor pri Sv. Benediktu.«²⁷ V resnici je bil ordiniran za cerkev Scti. Sebastiani, Sv. Sebeščana.²⁸ Človek se vprašuje, cui bono spreminja ne le letnice in kraje, ampak tudi dan in mesec, ko se je nekaj zgodilo. Enkratna pa je tale trditev: »Tamás Széchy mlajši (1555—1618), sin Tamása starejšega, padlega pri Mohácsu, in lastnik Gornje Lendave, se je bojeval na Bocskayevi strani.«²⁹ Bitka pri Mohácsu je bila 29. avgusta 1526, Tomaž Széchy mlajši pa je bil rojen leta 1555, torej 29 let po smrti svojega domnevnega očeta. Pa to še ni vse. Gornjelendavska Széchyjeva rodovina je s smrtjo Stefana Széchyja, sina pri Mohácsu umrlega Tomaža, izumrla v moški veji in je Gornjo Lendavo dobila Rimaszécsyjeva veja, ki se je v XIV. stoletju odcepila od gornjelendavske in je imela posest v županijah Abauj in Gömör na današnjem Slovaškem. Tomaž Széchy mlajši ni bil niti vnuk Tomaža starejšega, ampak zelo daljnji sorodnik.³⁰

Druga zelo pereča stvar, o kateri je končno le potrebno spregovoriti, je beseda »**pritisk**, **pritiskati**«. Pri obravnavanju luteranstva in kalvinstva v Prekmurju se posebno po zadnji vojni pogosto rabi, ko pisec spregovori o katoliški cerkvi. Kolikokrat beremo, kako je takrat »pritiskala« po katoliških škofih, vladarjih in kapitljih. Tudi Kokolj to besedo in ta način rad uporablja, npr. pri dolnjelendavskem Krištofu Bánfyju in avstrijskoogorskih vladarjih. Ferdinand II, ogrski kralj (1618—1637) mu je »nasilen uničevalec vsega, kar je ustvarila reformacija tudi na Ogrskem«³¹ in »nestrpni katoličan, zatiralec politične in verske svobode«.³² Če pa zdaj pregledamo gradivo o luteranstvu in kalvinstvu v Prekmurju, objavljeno v AES 3, vidimo, da v letih 1618—1637 ni bila zatrta nobena njihova župnija in ni bil uničen noben njihov duhovnik od tega tako »nestrpnega« vladarja. Nasprotno, nemoteno so pastirovali, imeli svoje sinode, na njih obravnavali svoje stvari in ordinirali nove dušne pastirje. Če je kje kaj takšnega storil, naj ga tam obtožujejo, mi ga pa nimamo za kaj zmerjati s takšnimi izrazi. Kakšne izraze uporablja Kokolj v duhu svojega pritiska, pa je mogel bravec te njegove ocene in njegove knjige o prekmurskem šolstvu sam ugotoviti. Sicer pa je obilo teh pritiskov tudi pri drugih piscih. Slovstveni zgodovinar dr. Franc Zadravec je npr. leta 1956 sledeče ugotovil: »Rekatolizacija je šla čez Prekmurje za Leopolda I., predvsem pod pritiskom madžarskega jezuita Pázmánya Pétra in grofa Nádasdyja (pravilno: Nádasdy) konec sedemnajstega in v začetku osemnajstega stoletja.«³³ Leopold I. je bil madžarski kralj v letih 1657—1705, Peter Pázmány je umrl leta 1637, Franc Nádasdy pa je bil obglavljen leta 1671. Sodeč po teh trditvah se je v Prekmurju zopet zgodilo nekaj enkratnega v svetovni zgodovini. Franc Nádasdy naj bi po svoji smrti še 30 let s »pritiskom« rekatoliziral Prekmurje; nadškof Pázmány pa celo več kot 60 let. Kakšni nesmisli in kako bedno ter pristransko poznanje naše preteklosti v Prekmurju!

Predsodki, potvorbe in »pritiški« zmeraj bolj prepletajo zgodovinisje o luteranstvu in kalvinstvu v Prekmurju, posebno po zadnji vojni. Vsemu temu je glavni vzrok, da nismo že prej začeli zbirati in objavljati gradivo, prvotne vire o naši preteklosti. Nekritično so se prepisovale napačne trditve, nekatere že od konca prejšnjega stoletja dalje. Zato sem že pred šestnajstimi leti takratnemu mariborskemu škofu dr. Maksimilijanu Držečniku predlagal, naj se ustanovi za vse slovensko območje poseben cerkvenozgodovinski časopis, ki bi naj predvsem zbiral **gradivo** o cerkveni zgodovini na Slovenskem — in bi tako mogli v njem priobčevati tudi gradivo za prekmursko cerkveno zgodovino. Zamisel je na željo mnogih dozorela in 20. aprila 1978 je bil na Teološki fakulteti v Ljubljani ustanovljen Inštitut za zgodovino Cerkve (IZC) ter je že naslednje leto izšla prva knjiga gradiva za cerkveno zgodovino na Slovenskem pod naslovom Acta Ecclesiastica Sloveniae (AES).

Ze prvi prispevek gradiva iz prekmurske preteklosti v tej knjigi je Kokolja vznemiril. Vsebinsa primarnih neoporečnih virov ni bila v soglasju z njegovimi, od Payra prevzetimi napakami in njegovimi predsodki, kar vidno razodeva v tej svoji oceni.

Bralce Zgodovinskega časopisa, ki jih zanima ta zgodovinska preteklost, o kateri govorim v tem kratkem odgovoru Kokolju, vabim, naj preberejo, kar o kalvinizmu in

²⁴ Payr 1910, 70.

²⁵ Kokolj n. d., 36.

²⁶ Payr 1910, 81.

²⁷ Kokolj n. d., 37.

²⁸ Payr 1910, 90.

²⁹ Kokolj n. d., 21.

³⁰ Nagy Iván, Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. Tizedik kötet. Pest 1863, 528—538. — A Pallas nagy lexikona. XV. kötet. Budapest 1897, 489—490. — Karácsonyi János, Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Első kötet. Budapest 1900, 174 sl. — Révai nagy lexikona. XVII. kötet. Budapest 1925, 426—427. — Reiszig Ede, Vas vármegye főispánjai Zsigmond király uralkodása alatt. Dunántúli szemle XI/1944, 85—88. — Payr 1924, 255.

³¹ Kokolj n. d., 24.

³² Kokolj n. d., 34.

³³ Zadravec Franc, Starejša pomurska književnost. Spomeniško Pomurje. Murska Sobota 1956, 18.

luteranstvu v Prekmurju v 17. stoletju prinaša tretja knjiga AES. Kokolja pa vabim k sodelovanju. Šebjanič je zbral mnogo gradiva (mikrofilme) o zgodovini protestantizma v Prekmurju in se to hrani v Arhivu Slovenije v Ljubljani. Naj jih dobesedno objavi s primerno razlago in pojasnitvijo npr. v zbirki Panonica pri Pomurski založbi.

Ivan Škafar

Zveza zgodovinskih društev Slovenije je maja 1982 izdala kot posebno publikacijo razpravo, ki jo je za »Zgodovinski časopis 1-2/1981 pripravil Franc Šebjanič

SOLNIK IN DOMOLJUB ADAM FARKAŠ (1730—1786)

Publikacija o doslej skoraj nepoznanem zaslužnem prekmurskem protestantskem učenjaku in rektorju šopronskega liceja je v manjšem številu izvodov še na voljo na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12/I. Cena knjižice znaša 80 din (za člane ZZDS 60 din, za študente 40 din).

Ob 21. zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Celju je Kulturna skupnost občine Celje v sodelovanju z Zvezo zgodovinskih društev Slovenije in z Zgodovinskim društvom v Celju izdala knjigo

Nada Klaić

ZADNJI KNEZI CELJSKI V DEŽELAH SV. KRONE

Knjiga je izšla kot posebna izdaja Celjskega zbornika. Avtorica — ugledna hrvaška zgodovinarica in profesorica zagrebškega vseučilišča je na podlagi novih ali doslej malo koriščenih arhivskih virov podala novo in popolnejšo podobo delovanja Celjskih, posebej še v ogrskih deželah.

Člani zgodovinskih in muzejskih društev lahko knjigo po znižani ceni prejmejo na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije.